

‘Sapiens’?, només a estones

Al llarg de la història s’han defensat concepcions optimistes o pessimistes sobre la humanitat. Si se’ls hi faciliten unes condicions socials i una educació pertinents, venen a dir els primers, els humans actuaran d’una manera cooperativa i moralment correcta. Els segons, en canvi, insisteixen en un *egoisme racional* irreductible que pretén ser la clau explicativa de la majoria dels comportaments humans.

Tanmateix, avui es constaten dues coses: 1) que els humans no acostumem a pensar gaire bé, i 2) que el mal, com sabien alguns grecs de l’antiguitat, és inseparable del món humà. Ni tot és *cultural* i transformable a través de la política i l’educació, ni som tan egoistes ni tan racionals com pretenen algunes teories.

Aquesta no és una conclusió pessimista. Més aviat significa que això dels *sapiens* presenta costats lluminosos i costats foscos. Significa que la realitat humana és ambivalent. No ambigua, sinó ambivalent. Si deixem una de les *dues valències* de banda ens situarem en els empobrits marcs analítics dels rousseauians ingenus o dels hobbesians empedreïts, dos grups que no poden sustentar les seves afirmacions en els coneixements actuals.

D’una banda, moltes de les coses que fem, algunes fonamentals, com respirar, caminar, digerir, etcètera, les fem inconscientment. No les pensem. Afortunadament. Venim al món proveïts de neurones, transmissors químics i circuits integrats que donen respostes automàtiques. Sabem que la majoria dels humans tenen problemes per resoldre problemes lògics i els experiments de percepció destaquen que no ens fixem en la majoria d’elements d’allò que creiem veure (un quadre, un paisatge). També sabem que recordem pessimament. Sovint tan sols recordem records. Els nostres cervells mantenen, a més, una tendència a la credulitat davant d’idees que no tenen avals empírics (déus, esperits, paradisos polítics o religiosos situats en el passat o en el futur, etcètera).

D’altra banda, la història ens recorda que som una espècie bastant impresentable en termes morals. L’evolució ens ha encaminat a relacionar-nos d’una manera alhora competitiva i cooperativa, tal com fan altres primats, cosa que comporta llums i ombres en cada grup humà i entre diferents grups.

En els nostres cervells hi tenim instal·lades genèticament actituds empàtiques que estan en la base d’actes de solidaritat, d’abnegació o fins i tot d’heroïtat. Però en el mateix cervell hi conviuen actituds sustentades en diversos *cors de les tenebres*

El progrés consisteix més a evitar el mal que a procurar alguna concepció del bé basada en idees ‘racionals’

que ens converteixen en una espècie especialment cruel, autoritària i venjativa. La por, la cobdícia i el ressentiment comparteixen espai mental amb la generositat, l’amor o la disposició a la veritat o la justícia. L’empatia conviu amb l’agressivitat, l’explotació amb la solidaritat.

Som realment *sapiens*? Doncs sembla que ho som només a estones i quan el context institucional així ho incentiva. Som racionals i irracionals alhora: la racionalitat pot emprar-se per fer bona recerca científica o per gestionar amb eficiència un camp d’extermini, mentre que la irra-

cionalitat ens permet ser creatius o desfermar passions que provoquen tragèdies.

Els coneixements científics actuals són impressionants. Tanmateix, bona part dels comportaments humans segueixen sent estúpids. “El cervell d’aquesta estúpida composició d’argila, l’home”, diu Shakespeare a *Enric IV*, 2a part (acte 1, escena 2).

La saviesa cal buscar-la. Ser *sapiens* és adonar-nos de les ambivalències que ens constitueixen i, sobretot, treure’n conclusions pràctiques. Sense controls institucionals fracassen totes les teories polítiques o morals que pretenen ser racionals. D’això n’eren molt conscients els revolucionaris nord-americans que van crear els Estats Units després de guanyar una guerra de secessió. En la mateixa època, els revolucionaris francesos, en canvi, n’eren molt menys conscients. Més que les bones voluntats el que mana a la pràctica són els *pesos i contrapesos* institucionals i civils

(separació i divisió de poders, drets i llibertats, etcètera) que fan improbables determinats comportaments, tant dels governants com dels governats.

Sense un Estat de dret de qualitat les democràcies es transformen en poders autoritaris. Des d’una perspectiva liberal-demòcrata, es transformen en poders que atempten contra els seus propis valors, en democràcies que a la pràctica neguen els valors que diuen defensar.

Isaiah Berlin apunta que els coneixements d’història de Churchill li facilitaven saber que Ma-

quiavel tenia raó quan deia que la llibertat i el bon govern d’una societat pluralista cal fonamentar-los en el manteniment del disseny polític i moral des de les institucions.

El progrés consisteix més a evitar el mal, els mals, que a procurar alguna concepció del bé basada pretesament en concepcions *racionals*. Amb el coneixement mai n’hi ha prou. Calen contrapoders civils i institucionals efectius. En l’àmbit polític, Aristòtil hi veia molt més clar que Plató. Cal estar protegits políticament contra les nostres pròpies barbàries. *Sapiens?*, només a estones. ●